

Климосьюк Андрій Сергійович,
*аспірант кафедри кримінального права №1,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail : andyklime@ukr.net
ORCID 0000-0001-5017-3231*

doi: 10.21564/2414–990x.140.122125
УДК 343.31

СПІВВІДНОШЕННЯ ДИВЕРСІЇ (СТ. 113 КК УКРАЇНИ) І ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ (СТ. 258 КК УКРАЇНИ)

Висвітлено співвідношення диверсії та терористичного акту, яке включає у себе: 1) порівняльний аналіз кримінально-правових норм, передбачених статтями 113 та 258 КК України; 2) дослідження питань про конкуренцію цих норм і відмежування її від сукупності таких злочинів.

Ключові слова: основи національної безпеки; диверсія; терористичний акт.

Климосьюк А. С., аспірант кафедри уголовного права № 1, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail : andyklime@ukr.net ; ORCID 0000-0001-5017-3231

Соотношение диверсии (ст. 113 УК Украины) и террористического акта (ст. 258 УК Украины)

Освещается соотношение диверсии и террористического акта, которое включает в себя: 1) сравнительный анализ уголовно-правовых норм, предусмотренных статьями 113 и 258 УК Украины; 2) исследование вопросов о конкуренции этих норм и отграничения ее от совокупности таких преступлений.

Ключевые слова: основы национальной безопасности; диверсия; террористический акт.

Вступ. Множинність форм вчинення диверсії зумовлює наявність у КК України (далі – КК) великої кількості суміжних з нею норм, що створює значні труднощі при застосуванні ст. 113 КК на практиці. Найбільш складним сьогодні є питання співвідношення диверсії і терористичного акту. Незважаючи на значну увагу науковців, воно зберігає проблемний характер і потребує ґрунтового дослідження.

Актуальність теми цього дослідження зумовлена тим, що в сучасних умовах в Україні має місце тенденція до збільшення кількості диверсійних та терористичних актів, а аналіз судової практики показує, що питання про співвідношення таких злочинів вирішується по-різному.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Співвідношення диверсії та терористичного акту досліджували О. Ф. Бантишев (О. F. Bantyshev), Р. І. Брящей (R. I. Briashchei), С. В. Гізімчук (S. V. Hizimchuk), В. П. Ємельянов (V. P. Yemelianov), О. А. Клименко (О. A. Klymenko), О. О. Климчук (О. O. Klymchuk), В. В. Колосков (V. V. Koloskov), В. П. Тихий (V. P. Tykhyi), О. М. Чорний (О. M. Chornyi), О. А. Чуваков (О. A. Chuvakov), О. В. Шамара (О. V. Shamara), О. Г. Ященко (О. H. Yashchenko) та ін., проте це питання зберігає дискусійний характер.

Метою статті є встановлення тих юридичних ознак, за якими диверсія і терористичний акт розрізняються, а також встановлення можливості конкуренції норм, передбачених статтями 113 і 258 КК, відмежування її від сукупності таких злочинів та розроблення теоретичних рекомендацій щодо їх кваліфікації на практиці.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою вирішення поставленого завдання є правильний алгоритм самого наукового аналізу відповідних законодавчих положень та теоретичних понять, який повинен включати в себе такі структурні елементи: 1) порівняльний аналіз кримінально-правових норм про диверсію і терористичний акт: а) встановлення однакових і різних обов'язкових юридичних ознак, включених до складів цих злочинів; б) порівняння законодавчих конструкцій складів злочинів та встановлення їх значення для кваліфікації останніх; в) караність злочинів та її значення для вирішення питань їх кваліфікації; 2) встановлення можливості конкуренції норм, передбачених ст. 113 КК та ст. 258 КК та розроблення правил кваліфікації диверсії в таких випадках, а також відмежування конкуренції від ідеальної та реальної сукупності диверсії та терористичного акту. Комплексне теоретичне вирішення зазначених питань дозволить правильно кваліфікувати диверсію окремо або за сукупністю з терористичним актом.

1. Порівняльний аналіз кримінально-правових норм про диверсію і терористичний акт.

Кримінально-правова норма про диверсію передбачена у ст. 113 КК. Виходячи з її змісту, можна виділити такі форми диверсії: 1) вчинення вибухів, підпалів чи інших дій, спрямованих на масове знищення людей; 2) вчинення вибухів, підпалів чи інших дій, спрямованих на заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров'ю людей; 3) вчинення вибухів, підпалів чи інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення; 4) вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення; 5) вчинення дій, спрямованих на масове отруєння; 6) вчинення дій, спрямованих на поширення епідемій; 7) вчинення дій, спрямованих на поширення епізоотій; 8) вчинення дій, спрямованих на поширення епіфітотій. Для всіх форм вчинення диверсії обов'язковою є мета ослаблення держави. Відповідальність за вчинення терористичного акту передбачена в ст. 258 КК, в якій він визначений як «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я

людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою».

Однакові і різні обов'язкові ознаки складів злочинів. Родовий об'єкт диверсії (ст. 113 КК) раніше нами було визначено як суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України [1, с. 103]. Терористичний акт (ст. 258 КК) передбачений у розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини КК. Виходячи з цього, родовим об'єктом терористичного акту є громадська безпека, тобто суспільні відносини щодо захищеності людей від джерел підвищеної небезпеки (злочинних угруповань, терористичних загроз, інших предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення) [2, с. 346; 3, с. 187; 4, с. 94]. Деякі вчені родовим об'єктом терористичного акту пропонують визнавати не громадську безпеку, а основи національної безпеки [5, с. 90–91; 6, с. 125; 7, с. 195] або мир, безпеку людства і міжнародний правопорядок [8, с. 223]. Висловлена також пропозиція віднести склад терористичного акту до окремого нового розділу «Терористичні злочини» [9, с. 72; 10, с. 135]. Як вбачається, для цілей нашого наукового дослідження родовим об'єктом терористичного акту правильно визнавати громадську безпеку, як це впливає із місця ст. 258 КК у системі Особливої частини КК, оскільки такий підхід має важливе значення і для вирішення деяких інших питань про співвідношення диверсії і терористичного акту. Отже, злочини, передбачені статтями 113 і 258 КК, мають різні родові об'єкти.

Диверсія і терористичний акт також розрізняються за основними безпосередніми об'єктами цих злочинів. У диверсії – це окремі об'єкти національної безпеки у певних сферах суспільних відносин, конкретизація яких залежить від форм вчинення цього злочину, а в терористичному акті – суспільні відносини щодо захищеності людей від терористичних загроз, як особливого джерела підвищеної небезпеки. Дещо ускладненим виглядає співвідношення диверсії і терористичного акту за ознаками додаткових об'єктів. Зокрема: а) такі об'єкти у цих складах злочинів юридично визначаються як додаткові факультативні; б) є об'єкти, які можуть виступати додатковими при вчиненні обох розглядуваних злочинів, наприклад, відносини власності; в) коло об'єктів, які можуть виступати як додаткові при вчиненні терористичного акту, є дуже широким, оскільки в диспозиції ст. 258 КК йдеться про створення небезпеки настання тяжких наслідків в різних сферах суспільних відносин; в диверсії коло таких об'єктів залежить від форми її вчинення – воно може також бути дуже широким, зокрема при вчиненні дій, спрямованих на радіоактивне забруднення,

або більш вузьким, як при вчиненні дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе оборонне або народногосподарське значення.

Для правильного розуміння співвідношення диверсії і терористичного акту за ознаками їх об'єктів в цілому особливо важливо враховувати особливості концепції основ національної безпеки, яка визначалася нами раніше [11, с. 137] і відповідно до яких статтею 113 КК охороняються найважливіші цінності, життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави з різних сфер суспільного життя, в тому числі із сфери громадської безпеки. Для практичного застосування статей 113 і 258 КК це означає, що у разі встановлення посягання на такі більш важливі соціальні цінності ст. 113 КК має пріоритет у застосуванні. Тому можливі випадки, коли громадська безпека буде визнаватися додатковим факультативним об'єктом диверсії.

Особливістю диверсії порівняно з терористичним актом є наявність у деяких формах її вчинення *предмета* злочину як обов'язкової ознаки. Зокрема предметами диверсії, вчинюваної в третій, четвертій, п'ятій, шостій та восьмій формах відповідно, є: об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, територія, об'єкти тваринного або рослинного світу [12, с. 105]. У складі терористичного акту ознака предмета злочину відсутня.

Диверсія і терористичний акт з *об'єктивної сторони* відрізняються за кількістю і змістом ознак, які їх характеризують. Так, диверсію характеризують лише діяння, альтернативно зазначені в диспозиції ст. 113 КК, виходячи зі змісту та спрямованості яких виділяються вісім форм диверсії. Терористичний акт може вчинюватись у двох формах, зазначених альтернативно. Об'єктивну сторону терористичного акту, вчинюваного в першій формі, характеризують три обов'язкові ознаки: 1) діяння – застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи вчинення інших дій; 2) специфічні наслідки у вигляді створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків; 3) причинний зв'язок між зазначеним діянням і наслідками. При вчиненні терористичного акту в другій формі його об'єктивна сторона виражається в погрозі вчинення дій, про які йдеться у першій формі.

Погроза, яка характеризує другу форму терористичного акту, є інформаційною дією, яка полягає в повідомленні певному адресату відповідної інформації. До складу диверсії такої чи подібної інформаційної дії не включено. На практиці це означає, що погроза вчинити будь-яке діяння, зазначене у ст. 113 КК, слід кваліфікувати за іншими статтями КК, в тому числі можлива кваліфікація вчиненого за ст. 258 КК як терористичний акт.

Важливі висновки впливають з порівняльного наукового аналізу діянь, учинюваних при диверсії, з діяннями, які характеризують терористичний акт, учинюваний у першій формі. Тобто при диверсії – це: а) «вчинення вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих...» (у першій, другій та третій формах); б) «вчинення дій, спрямованих на...» (у всіх інших формах); при терористичному акті – це «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи вчинення

інших дій, які створювали небезпеку...». Насамперед, слід констатувати наявність однакових ознак діянь – «вчинення вибухів, підпалів або інших дій». Це вказує на можливість однакового зовнішнього прояву диверсії та терористичного акту. Далі, в обох розглядуваних злочинах зазначені переліки не є вичерпними, а тому це можуть бути й інші за зовнішніми ознаками діяння. Разом з тим, коло таких діянь в обох складах злочинів обмежується ознаками їх спрямованості, які виглядають по-різному: в диверсії – це спрямованість на заподіяння шкоди окремим об'єктам національної безпеки, а в терористичному акті – спрямованість на створення небезпеки заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, перелік яких є невичерпним (життя чи здоров'я людини та інші), але при цьому конкретизується характер можливої шкоди іншим об'єктам – значна майнова шкода або настання тяжких наслідків. Таким чином, викладене співвідношення розглядуваних злочинів указує на можливість випадків, коли вчинене особою діяння одночасно підпадає під статті 113 і 258 КК за своїми об'єктивними ознаками, і тоді злочини слід розмежовувати за іншими ознаками, які є різними, а за відсутності останніх вирішувати питання за правилами кваліфікації злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Водночас це означає, що можливі такі дії, які підпадають лише під ст. 258 КК, наприклад, терористичним актом охоплюються дії, які створювали небезпеку настання таких тяжких наслідків, як дезорганізація нормальної діяльності тих чи інших підприємств, установ та організацій тощо [13, с. 180].

Важливо зауважити те, що в ст. 258 КК на відміну від ст. 113 КК буквально йдеться не про «дії, спрямовані на...», а про «дії, які створювали небезпеку...». Однак останні дії одночасно можна характеризувати як дії, спрямовані на створення небезпеки. Це впливає з того, що у ст. 258 КК такі дії мають спрямованість на досягнення певної мети, альтернативно зазначеної в цій статті, а спрямованість дій на створення небезпеки завжди є об'єктивно вираженою частиною такої спрямованості. Такий висновок дозволяє віднайти більш глибоку відмінність розглядуваних злочинів, яка пов'язана з тим, що у ст. 113 КК йдеться лише про спрямованість дій на заподіяння шкоди певним об'єктам, а за ст. 258 КК словосполученням «дії, які створювали небезпеку...» охоплюються два види дій: а) дії, спрямовані на створення небезпеки заподіяння шкоди та реалізацію такої небезпеки у вигляді реального заподіяння шкоди і б) дії, спрямовані лише на створення небезпеки заподіяння шкоди. Якщо перший вид подібний діям при вчиненні диверсії, то другий відрізняє терористичний акт від диверсії. Наприклад, учинення особою вибуху без спрямованості комусь заподіяти шкоду, але зі спрямованістю створити небезпеку, тобто реальну можливість заподіяння такої шкоди, може виступати способом залякування населення або досягнення іншої мети, зазначеної у ст. 258 КК.

Деякі вчені вбачають відмінність диверсії і терористичного акту в тому, що, диверсанти зазвичай, діють таємно і не афішують своїх дій, тоді як терористи діють відкрито, демонстративно, з висуненням своїх вимог та амбіцій [14, с. 75; 15, с. 352; 16, с. 219; 17, с. 109]. На наш погляд, таке тлумачення змісту статей

113 та 258 КК не відповідає закону, оскільки в жодній з цих статей така ознака не вказана як обов'язкова ознака складу злочину. Тому вважаємо, що диверсія і терористичний акт можуть вчинюватися таємно або відкрито, що не впливає на кваліфікацію цих злочинів.

Важливою особливістю об'єктивної сторони терористичного акту, вчинюваного в першій формі, є те, що вона характеризується діями, які не лише спрямовані на створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, але й таку небезпеку створили. Таким чином, фактичне створення зазначеної небезпеки є самостійною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони терористичного акту, яка підлягає встановленню при кваліфікації злочину. Як правильно зазначає В. П. Тихий, ознака створення небезпеки у ст. 258 КК полягає у реальній можливості, високій, максимальній вірогідності настання цих наслідків, така небезпека дорівнює або наближається до неминучості, призвела б до настання тяжких наслідків, якби її не було зупинено чи усунено [18, с. 333]. Така вірогідність завжди повинна встановлюватись з урахуванням обстановки, в якій вчинювались відповідні дії, властивостей зброї чи вибухових речовин, місцезнаходження людей, які могли постраждати, та інших фактичних обставин. До складу диверсії така ознака не входить як окрема ознака об'єктивної сторони злочину. Разом з тим, слід враховувати, що під «діями, спрямованими...» у ст. 113 КК слід розуміти дії, безпосередньо спрямовані на заподіяння певної шкоди, а це означає, що фактично такими діями створюється реальна небезпека для певного об'єкта національної безпеки. Однак створення такої небезпеки збігається з тим, що має місце при вчиненні терористичного акту, лише частково. Так, у разі вчинення вибуху, спрямованого на масове знищення людей у місці їх перебування з використанням вибухівки, від якої ніхто не постраждав і не міг постраждати, що пов'язано з особливостями самої вибухівки, про які винна особа не знала, вчинене кваліфікується як диверсія, хоча фактичного створення небезпеки в розумінні ст. 258 КК тут не було.

Деякі автори вважають створення вказаної у ст. 258 КК небезпеки специфічним наслідком злочину [13, с. 180; 19, с. 17]. З цим можна погодитись, але з уточненням, що йдеться про специфічний наслідок учинення діянь, який відображає не фактичне заподіяння шкоди, а можливість такого заподіяння, однак вказує на необхідність встановлення причинного зв'язку між діянням і створенням зазначеної небезпеки. Визнання обов'язковості причинного зв'язку для складу злочину, передбаченого ст. 258 КК, нам убагацьчується правильним з огляду на судову практику тлумачення подібного створення небезпеки у складах злочинів проти безпеки виробництва. Так, Пленум ВСУ в п. 1 постанови «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12 червня 2009 р. № 7 рекомендує судам встановлювати причинний зв'язок між допущеними порушеннями вимог законодавства про охорону праці та наслідками, що настали або могли настати [20]. Такий зв'язок не є ознакою об'єктивної сторони диверсії.

З суб'єктивної сторони диверсія та терористичний акт характеризуються умисною формою вини, причому самі діяння в обох злочинах вчинюються з прямим умислом. Зміст такого умислу при вчиненні диверсії і терористичного акту в другій формі (при погрозі вчинення відповідних дій) характеризуються двома ознаками: 1) усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння, яке включає в себе усвідомлення фактичних ознак діянь, що характеризують об'єктивні сторони злочинів, та їх соціального характеру – можливості заподіяння істотної шкоди відповідним об'єктам кримінально-правової охорони; 2) бажання вчинити відповідні діяння. При вчиненні терористичного акту в першій формі зміст умислу має особливості в порівнянні як з диверсією, так і з другою формою терористичного акту. Зокрема, його інтелектуальна сторона, крім зазначеної ознаки, доповнюється передбаченням особою настання специфічного наслідку у вигляді небезпеки для життя чи здоров'я людини або небезпеки заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків, а зміст вольової ознаки відповідно визначається як бажання створити таку небезпеку.

Диверсія відрізняється від терористичного акту за метою вчинення злочинних діянь. Ця відмінність впливає безпосередньо зі змісту статей 113 та 258 КК. У складі диверсії – це мета ослаблення держави, а у складі терористичного акту – це: 1) порушення громадської безпеки; 2) залякування населення; 3) провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення; 4) вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами; або 5) привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста). Явно не відповідає цим законодавчим положенням точка зору В. В. Колоскова, який зазначає, що вчинення вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю – це мета терористичних актів, а не диверсії [21, с. 77]. У складі терористичного акту зазначені види мети вказані альтернативно, що означає достатність хоча б однієї мети для кваліфікації цього злочину, а також для його відмежування від диверсії. У цьому контексті звертає на себе увагу позиція В. П. Ємельянова, який особливе значення для відмежування терористичного акту від диверсії надає меті залякування населення, створення та підтримання обстановки страху, що, на його думку, для диверсії не характерно [22, с. 235]. На наш погляд, ця мета може набувати такого ж розмежувального значення, як й інші види, зазначені в ст. 258 КК, оскільки юридично вона є лише однією з альтернативно визначених видів мети. Більше того, при вчиненні диверсії залякування населення в конкретних випадках може визнаватися проявом реалізації мети ослаблення держави і відповідно до правил конкуренції норм кваліфікуватися як диверсія за ст. 113 КК (детальніше про це йдеться нижче).

Диверсія не відрізняється від терористичного акту за ознаками суб'єкта злочину, оскільки таким в обох злочинах визнається фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 14-річного віку.

Таким чином, злочини, передбачені ст. 113 і 258 КК, мають у своїх складах такі ознаки об'єкта, об'єктивної і суб'єктивної сторін, за якими вони розрізняються. Одна або декілька таких ознак можуть мати вирішальне значення для розмежування диверсії і терористичного акту в тих випадках, коли вчинене особою діяння характеризується певними ознаками, однаковими для цих злочинів.

Законодавчі конструкції складів диверсії і терористичного акту; значення караності злочинів для їх кваліфікації. Диверсія відрізняється від терористичного акту також за конструкцією складів злочинів. Диверсія має усічений склад у всіх формах її вчинення. Терористичний акт у першій формі є злочином з нетиповим матеріальним складом (створення небезпеки), а в другій формі (погрози як інформаційної дії) – з формальним складом.

З цього випливає, що по-різному вирішується питання про визнання диверсії і терористичного акту в першій формі закінченими злочинами при їх кваліфікації. Так, диверсія вважається закінченою з моменту вчинення вибуху або підпалу, які мають спрямованість, що характеризує перші три форми диверсії, або з моменту вчинення інших дій, які безпосередньо спрямовані на заподіяння шкоди певним об'єктам національної безпеки залежно від форми диверсії. Терористичний акт, учинюваний у першій формі, як слушно зазначають В. П. Тихий і М. І. Панов, вважається закінченим з моменту створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків [19, с. 17]. Тому, наприклад, диверсія може визнаватися закінченим злочином з моменту вчинення вибуху як такого із зазначеною у ст. 113 КК спрямованістю, незалежно від його фактичних наслідків, а при терористичному акті для визнання злочину закінченим необхідно встановити, що вибух спричинив у конкретному місці специфічний наслідок – небезпеку, про яку йдеться в ст. 258 КК. Терористичний акт, учинюваний у формі погрози, вважається закінченим з моменту доведення погрози вчинити вказані у ст. 258 КК дії до відома органів державної влади чи місцевого самоврядування, службових осіб, об'єднань громадян, юридичних або фізичних осіб [2, с. 359].

На думку деяких учених, для терористичного акту вчинення дій щодо вибуху чи підпалу є лише початком виконання об'єктивної сторони, адже після виконання цієї стадії злочинної діяльності суб'єкти вчинення терористичного акту свої наступні дії пов'язують зі змушуванням об'єкта впливу до певної поведінки [23, с. 144; 24, с. 96]. З таким твердженням можна погодитись лише частково – що вибух або підпал є початком дій, якими створюється небезпека, однак решта зазначених положень стосується зовсім іншого аспекту – розрізнення юридичного і фактичного моментів закінчення злочину.

Останнього стосується ще один аспект конструкції складів злочинів, а саме: в якій мірі статтями 113 і 258 КК охоплюється те, що фактично відбувається при вчиненні розглядуваних злочинів після зазначених вище моментів їх закінчення. Склад диверсії характерний тим, що ним охоплюються не лише діяння, спрямовані на заподіяння шкоди певним об'єктам національної безпеки, але й фактичне заподіяння такої шкоди. Тобто диспозицією ст. 113 КК охоплюється

як випадки реалізації умислу щодо вчинення дій, так і повної реалізації мети ослаблення держави. Однак оскільки в санкції ст. 113 КК довічне позбавлення волі не непередбачено, то фактичне умисне заподіяння диверсійним діянням такої шкоди, яка сама по собі карається більш суворо за іншими статтями КК, обумовлює необхідність додаткової кваліфікації. Так, фактичне масове знищення людей диверсійним діянням потребує додаткової кваліфікації: а) за статтею про умисне вбивство при обтяжуючих обставинах (тобто за ч. 2 ст. 115 КК або спеціальною нормою) або б) як вчинення терористичного акту, який призвів до загибелі людини, за ч. 3 ст. 258 КК (за умови, що діяння одночасно підпадає під дію норм, передбачених статтями 113 і 258 КК).

За статтею 258 КК ці питання вирішуються по-іншому, тому що фактична реалізація небезпеки, яка створюється терористичним діянням, кваліфікується за ч. 2 цієї статті – як заподіяння значної майнової шкоди або настання інших тяжких наслідків, або за ч. 3 – як спричинення загибелі людини. За заподіяння такої шкоди передбачено суворе покарання, в тому числі довічне позбавлення волі за ч. 3, що виключає необхідність додаткової кваліфікації вчиненого за іншими статтями КК, як це має місце стосовно диверсії. З таким законодавчим рішенням пов'язана ще одна відмінність терористичного акту від диверсії. Йдеться про те, що кваліфікація терористичного акту за ознаками зазначених наслідків можлива як при умисному, так і при необережному до них ставленні винної особи. Відсутність у ст. 113 КК подібних кваліфікуючих ознак означає, що необережне заподіяння шкоди при вчиненні диверсії потребує додаткової кваліфікації за відповідними статтями КК про необережні злочини.

2. Конкуренція кримінально-правових норм про диверсію і терористичний акт, її відмежування від сукупності таких злочинів.

Відповідно до загальноновизнаного розуміння конкуренції кримінально-правових норм конкуренція норм про диверсію і терористичний акт означає, що вчинене особою діяння одночасно підпадає під юридичні ознаки обох норм, передбачених статтями 113 і 258 КК. При викладеному вище порівняльному аналізі ознак складів злочинів виділялись як однакові, так і різні їх ознаки з акцентом на останні. Конкуренція норм, навпаки, завжди пов'язана з наявністю у вчиненому особою діянні однакових ознак складів злочинів. На практиці насамперед фіксується одночасна наявність у тому самому діянні ознак об'єктивної і суб'єктивної сторін та суб'єкта злочину.

При вирішенні цього питання особливої уваги потребують наступні положення щодо об'єктивної сторони досліджуваних злочинів: 1) конкурувати норма про диверсію може лише з нормою про терористичний акт, вчинюваний у першій формі; 2) у терористичному акті конкуренції стосуються лише такі діяння, що були спрямовані на створення небезпеки заподіяння вказаної в ст. 258 КК шкоди та реалізацію такої шкоди і не стосуються діянь, спрямованих лише на створення небезпеки заподіяння шкоди; 3) у ст. 258 КК законодавче формулювання «небезпека для життя чи здоров'я людини» є більш широким, ніж формулювання «масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої

шкоди їхньому здоров'ю» і охоплює собою останнє; це означає, що в ст. 113 КК зазначені приписи є спеціальними; 4) формулювання «небезпека заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків» за ст. 258 КК також є більш широким, ніж приписи ст. 113 КК стосовно можливого заподіяння шкоди діями, вчиненими щодо об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, території, об'єктів тваринного або рослинного світу, оскільки стосується різних сфер суспільних відносин; однак зазначене формулювання охоплює собою лише такі передбачені ст. 113 КК дії, які можуть заподіяти не будь-яку шкоду, а лише «значну майнову шкоду чи інші тяжкі наслідки». Наявність у ст. 258 КК зазначених більш широких формулювань, порівняно з передбаченими у ст. 113 КК, означає, що в ст. 113 КК передбачені конкретизовані, спеціальні приписи, яким надана окрема законодавча оцінка.

Стосовно суб'єктивної сторони важливо звернути увагу на те, що мета, яка характеризує терористичний акт, може поєднуватись з метою ослаблення держави в одному посяганні. Тобто винна особа може розглядати досягнення мети, про яку йдеться в ст. 258 КК, як один із шляхів реалізації мети ослаблення держави. Як зазначається в науковій літературі, порівняння змісту мети цих злочинів показує, що окремі прояви мети як ознаки терористичного акту є конкретними проявами мети ослаблення держави, що є метою диверсії [25, с. 541]. Як вбачається, при практичному вирішенні цього питання слід розрізняти мету порушення громадської безпеки і всі інші види мети, зазначені в ст. 258 КК. Це обумовлено тим, що мета порушення громадської безпеки може досягатись відразу після вчинення терористичних діянь, зокрема після вчинення вибухів або підпалів, які одночасно в конкретному випадку підпадають під статті 113 і 258 КК. Інші види мети необхідно розглядати в кожному конкретному випадку з погляду того, чи є конкретна мета проявом реалізації мети ослаблення держави. Наприклад, вчинення особою вибуху, спрямованого на масове знищення іноземних громадян, може вчинюватись особою з метою спровокувати міжнародне ускладнення і таким чином ослабити державу. Однак у всіх випадках, коли мета, зазначена у ст. 258 КК, є проявом реалізації мети ослаблення держави, вирішувати питання необхідно виходячи з того, що громадська безпека виступає тут лише як додатковий об'єкт. Оскільки ж основним об'єктом у таких випадках виступають відповідні відносини щодо охорони об'єктів національної безпеки, то вчинене слід кваліфікувати за ст. 113 КК.

Вид конкуренції необхідно визначати виходячи з того, що хоча з об'єктивної сторони приписи ст. 113 КК у вказаних вище випадках є спеціальними (конкретизуючими) стосовно ст. 258 КК, цього не можна сказати щодо мети, окресленої у ст. 113 КК, яка має більш високий рівень узагальнення, порівняно з метою вчинення терористичного акту. Із цього випливає, що зазначена конкуренція за видом є конкуренцією норм про ціле (ст. 113 КК) і про частину цілого (ст. 258 КК), при якій перевагу у застосуванні має норма про ціле [26, с. 146–147]. Тобто при такій конкуренції вчинене слід кваліфікувати як диверсію за ст. 113 КК.

Від розглянутої конкуренції норм слід відрізняти випадки ідеальної сукупності злочинів, коли особа вчинює одним діянням диверсію і терористичний акт. У такому разі особа вчинює певне діяння, яке входить до об'єктивної сторони диверсії і терористичного акту, однак одночасно має мету ослаблення держави і мету, зазначену в ст. 258 КК, причому остання мета не є проявом першої мети. Наприклад, учинення особою підпалу, який спрямований проти об'єктів, що знаходяться поряд, один з яких є об'єктом, що має важливе народногосподарське чи оборонне значення, а другий належить певній юридичній особі. При цьому дії щодо першого об'єкта вчинюються з метою ослаблення держави, а щодо другого – з метою пливу на прийняття рішення чи вчинення або не вчинення дій юридичною особою. У цілому вчинене кваліфікується за статтями 113 і 258 КК. Так само кваліфікується і вчинення цих двох злочинів за наявності їх реальної сукупності, коли вони вчинюються різними діяннями з проміжком часу між ними. Наприклад, у разі коли особа з метою ослаблення держави вчинила масове знищення людей, а потім з метою залякування населення погрожувала органам державної влади вчинити такі самі дії.

Виходячи з викладеного вище, не можна погодитися з однозначністю висновку В. В. Колоскова про те, що якщо особа, здійснюючи вибухи, підпали та інші дії, переслідувала водночас мету диверсії і мету тероризму, то її дії варто кваліфікувати за сукупністю цих злочинів [7, с. 194]. Насправді у таких випадках також можливе визнання конкуренції норм про ціле і його частину, при якій підлягає застосуванню норма про ціле, тобто діяння кваліфікується як диверсія за ст. 113 КК.

Висновки. Відмінність складів злочинів, передбачених статтями 113 та 258 КК, перш за все полягає у розбіжності їх обов'язкових ознак об'єкта злочину, об'єктивної та суб'єктивної сторін злочину. Тому при можливому збігові деяких юридичних ознак цих складів одна або декілька таких відмінних ознак можуть мати вирішальне значення для розмежування диверсії і терористичного акту. Різняться ці злочини і за законодавчою конструкцією їх складів. Диверсія є злочином з усіченим складом, тоді як терористичний акт – злочином з нетиповим матеріальним складом (створення небезпеки) у першій формі та злочином з формальним складом у другій формі (погрози). Зазначена розбіжність також вказує на різний момент закінчення диверсії та терористичного акту. Дослідження караності цих злочинів доводить, що у деяких випадках фактичне умисне заподіяння диверсійним діянням шкоди обумовлює необхідність додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 115 КК або за ч. 3 ст. 258 КК. Норма про диверсію може конкурувати з нормою про терористичний акт як ціле (ст. 113 КК) і частина цілого (ст. 258 КК), і у таких випадках перевагу у застосуванні матиме норма про ціле, тобто вчинене слід кваліфікувати як диверсію. Можливими також є випадки ідеальної та реальної сукупності диверсії і терористичного акту.

Список літератури:

1. Климосюк А. С. Безпосередній об'єкт диверсії (стаття 113 КК). *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 101–112. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.137.101743>.
2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 680 с.
3. Соколовський В. Л. Громадська безпека як об'єкт злочину: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 254 с.
4. Мохончук С. М. Уголовная ответственность за терроризм: дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1999. 187 с.
5. Шамара О. В. Об'єкт злочину передбаченого статтею 258 «терористичний акт» Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2009. № 2. С. 85–91.
6. Чорний О. М. Дискусія щодо визначення родового об'єкта терористичного акту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2015. № 18. Т. 2. С. 122–125.
7. Колосков В. В. Співвідношення статей 113 (диверсія) і 258 (терористичний акт) у Кримінальному кодексі України. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. 2002. Ч. 1. С. 193–196.
8. Шамара О. В. Відповідальність за здійснення терористичної діяльності за кримінальним законодавством України: монографія. Київ: Видавничий дім «Артек», 2014. 280 с.
9. Ємельянов В. П. Антитерористичне законодавство: поняття, система, шляхи вдосконалення: монографія. Харків: Право, 2016. 88 с.
10. Бантишев О. Ф. Щодо подальшого вдосконалення діючого КК. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13–14 жовт. 2011 р.). Харків: Право, 2011. С. 133–136.
11. Климосюк А. С. Концептуальні підходи до визначення безпосереднього об'єкта диверсії (ст. 113 КК). *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони основ національної безпеки України*: матеріали круг. столу (м. Харків, 26 трав. 2017 р.). Харків: Юрайт, 2017. С. 135–139.
12. Климосюк А. С. Про кримінально-правову характеристику предметів диверсії та необхідність вдосконалення їх законодавчого формулювання в ст. 113 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 5. С. 101–106.
13. Форос А. В. Кримінально-правові ознаки терористичного акту. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 177–182.
14. Ємельянов В. П. Уголовно-правовое противодействие терроризму: монография. Харьков: Право, 2014. 88 с.
15. Чуваков О. А. Тероризм і диверсія: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: матеріали 2-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса 8 жовт. 2010 р.). Львів. 2010. Т. 1: Кримінальне, кримінально-виконавче право та кримінологія. С. 350–353.
16. Гзімчук С. В. Терористичний акт та його відмінність від суміжних злочинів. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України*: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (м. Харків, 1–2 жовт. 2002 р.). Харків, 2003. С. 218–221.
17. Ященко. О. Г. Сучасний цивілізаційний підхід до розуміння сутності тероризму і відмежування його від терору і диверсій. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм*. № 1 (2010). Т. 1. С. 105–111.
18. Тихий В. П. Відповідальність за терористичний акт. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро. 2016. С. 333–334.
19. Тихий В. П., Панов М. І. Злочин, його види та стадії: науково-практичний коментар. Київ: Видавничий дім «Промені». 2007. 40 с.

20. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва: Постанова Пленуму ВСУ від 12. 06. 2009 р. № 7. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 8.

21. Колосков В. В. Законодавство України з питань боротьби з тероризмом та екстремізмом. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро, 2016. С. 75–79.

22. Ємельянов В. П. Терористичний акт: загальне поняття, відмежування від суміжних злочинів та шляхи вдосконалення складу злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1(4). С. 233–244.

23. Брящей Р. І., Клименко О. А. Актуальні питання кваліфікації та розмежування терористичного акту та диверсії за КК. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро, 2016. С. 141–146.

24. Chornyi O. Current issues of qualification and difference between the act of terrorism and sabotage. *European cooperation*. 2017. Vol. 1(20). P. 93–97.

25. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів, 2013. 712 с.

26. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 388 с.

References:

1. Klymosyuk, A.S. (2017). Bezposerednii ob'iekt dyversii (stattia 113 KK Ukrainy) [The immediate object of diversion (Article 113 of the Criminal Code of Ukraine)]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 137, 101–112*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.137.101743> [in Ukrainian].

2. Kryminal'ne pravo Ukrayiny: Osoblyva chastyna. (2015). V. Ya. Tatsiy, V. I. Borysov, V. I. Tyutyuhin (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Sokolovskyi, V.L. (2017). Hromadska bezpeka yak ob'iekt zlochyну. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Mohonchuk, S.M. (1999). Ugolovnaja otvetstvennost' za terrorizm. *Candidate's thesis*. Har'kov [in Russian].

5. Shamara, O.V. (2009). Ob'iekt zlochyну peredbachenoho statteiu 258 «terorystychnyi akt» Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka – Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 2, 85–91 [in Ukrainian].

6. Chornyi, O.M. (2015). Dyskusiiia shchodo vyznachennia rodovoho obiektu terorystychnoho aktu. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of International Humanistic University. Series of Jurisprudence*, 18, Vol. 2, 122–125 [in Ukrainian].

7. Koloskov, V.V. (2002). Spivvidnoshennia statei 113 (dyversiia) i 258 (terorystychnyi akt) u Kryminalnomu Kodeksi Ukrainy. *Visnyk Luhanskoi akademii vnutrishnikh sprav MVS imeni 10-richchia nezalezhnosti Ukrainy – Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, Ch. 1, 193–196 [in Ukrainian].

8. Shamara, O.V. (2014). Vidpovidalnist za zdiisnennia terorystychnoi diialnosti za kryminalnym zakonodavstvom Ukrainy. Kyiv: Vydavnychiy dim «Artek» [in Ukrainian].

9. Yemelianov, V.P. (2016). Antyterorystychnе zakonodavstvo: poniattia, systema, shliakhy vdoskonalennia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

10. Bantyshev, O.F. (2011). Shchodo podalshoho vdoskonalennia diiuchoho KK Ukrainy. *10 rokiiv chynnosti Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: problemy zastosuvannia, udoskonalennia ta podalshoi harmonizatsii iz zakonodavstvom yevropeiskyykh krain*: proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Kharkiv: Pravo, 133–136 [in Ukrainian].

11. Klymosyuk, A.S. (2017). Kontseptualni pidkhhody do vyznachennia bezposerednoho ob'ekta dyversii (st. 113 KK Ukrainy). *Aktualni problemy kryminalno-pravovoi okhorony osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy*: Proceedings of the Conference Title. Kharkiv: Yurait, 135–139 [in Ukrainian].
12. Klymosyuk, A.S. (2016). Pro kryminal'no-pravovu kharakterystyku predmetiv dyversiyi ta neobkhdnist' vdoskonalennya yikh zakonodavchoho formulyuvannya v st. 113 Kryminal'noho kodeksu Ukrainy. *Naukovyy visnyk Kherson's'koho derzhavnogo universytetu. Seriya Yurydychni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series of Law*, 5, 101–106 [in Ukrainian].
13. Foros, A.V. (2012). Kryminalno-pravovi oznaky terorystychnoho aktu. *Pravova derzhava – Legal State*, 15, 177–182 [in Ukrainian].
14. Emel'janov, V.P. (2014). Ugolovno-pravovoe protivodejstvie terrorizmu. Har'kov: Pravo [in Russian].
15. Chuvakov, O.A. (2010). Teroryzm i dyversii: porivnialnyi analiz. *Aktualni problemy kryminalnogo prava, protsesu ta kryminalistyky*: proceedings of the 2 International Scientific and Practical Conference. Lviv, 350–353 [in Ukrainian].
16. Hizimchuk S. V. (2003). Terorystychnyi akt ta yoho vidminnost vid sumizhnykh zlochyniv. *Problemy vidpovidalnosti za zlochyny proty hromadskoi bezpeky za novym Kryminalnym kodeksom Ukrainy*: proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Kharkiv, 218–221 [in Ukrainian].
17. Yashchenko, O.H. (2010). Suchasnyi tsyvilizatsiinyi pidkhdid do rozuminnia sutnosti teroryzmu i vidmezhuvannya yoho vid teroru i dyversii. *Naukovyi visnyk Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn NAU – Scientific Bulletin of Institute of international relations NAU*, 1, 105–111 [in Ukrainian].
18. Tykhyi, V.P. (2016). Vidpovidalnist za terorystychnyi akt. *Protydiia proiavam teroryzmu, separatyzmu, ekstremizmu ta nelehalnii mihratsii v suchasnykh umovakh: stan, problemy ta perspektyvy*: proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Dnipro, 333–334 [in Ukrainian].
19. Tykhyi, V.P., Panov, M.I. (2007). Zlochyn, yoho vydy ta stadii. Kyiv: Vydavnychiy dim «Promeni» [in Ukrainian].
20. Pro praktyku zastosuvannya sudamy Ukrainy zakonodavstva u spravakh pro zlochyny proty bezpeky vyrobnytstva: Postanova Plenumu VSU vid 12.06.2009. № 7. (2009). *Visnyk Verkhovnoho sudu Ukrainy – Visnyk of the Supreme Court of Ukraine*, 8, 15.
21. Koloskov, V.V. (2016). Zakonodavstvo Ukrainy z pytan borotby z teroryzmozom ta ekstremizmozom. *Protydiia proiavam teroryzmu, separatyzmu, ekstremizmu ta nelehalnii mihratsii v suchasnykh umovakh: stan, problemy ta perspektyvy*: proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Dnipro, 75–79 [in Ukrainian].
22. Yemelianov, V.P. (2015). Terorystychnyi akt: zahalne poniattia, vidmezhuvannya vid sumizhnykh zlochyniv ta shliakhy vdoskonalennia skladu zlochynu. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy – Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 1(4), 233–244 [in Ukrainian].
23. Briashchei, R.I., Klymenko, O.A. (2016). Aktualni pytannia kvalifikatsii ta rozmezhuvannia terorystychnoho aktu ta dyversii za KK Ukrainy. *Protydiia proiavam teroryzmu, separatyzmu, ekstremizmu ta nelehalnii mihratsii v suchasnykh umovakh: stan, problemy ta perspektyvy*: proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Dnipro, 141–146 [in Ukrainian].
24. Chornyi, O. (2017). Current issues of qualification and difference between the act of terrorism and sabotage. *European cooperation. Vol. 1(20)*, 93–97.
25. Brych, L.P. (2013). Teoriia rozmezhuvannia skladiv zlochyniv. Lviv [in Ukrainian].
26. Us, O.V. (2018). Teoriia ta praktyka kryminalno-pravovoi kvalifikatsii. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Klymosyuk A. S., PostGraduate Student of Criminal Law number 1 of the Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: andyklime@ukr.net ; ORCID 0000-0001-5017-3231

The correlation between diversion (Article 113 of the Criminal Code of Ukraine) and terrorist act (Article 258 of the Criminal Code of Ukraine)

The subject of this article covers the ratio of diversion and terrorist act, which includes: 1) a comparative analysis of the Criminal Law provisions defined in the Article 113 and Article 258 of the Criminal Code of Ukraine; 2) study of competition issues of these norms and separation from a similar set of such crimes.

It is substantiated that the difference in the elements of crimes provided defined in Article 113 and Article 258 of the Criminal Code of Ukraine, above all, consists in the discrepancy between their mandatory signs of the object of the crime, the objective and subjective elements of the crime. Therefore, with the possible coincidence of some legal features of these crime elements, one or more of such distinctive features may be crucial for separation between a diversion and a terrorist act.

During the investigating of the punishability for these crimes, it was found that in some cases the actual infliction of harm by a s diversion causes the necessity for additional qualifications by Part 2 of Art. 115 or Part 3 of Art. 258 of the Criminal Code of Ukraine. It is proved that the norm of diversion can be competed with the norm of a terrorist act as a whole (Article 113 of the Criminal Code of Ukraine) and as part of the whole (Article 258 of the Criminal Code of Ukraine), and in such cases the preference in enforcement should be qualified as a diversion. Examples given in this article are an illustrations of an ideal and actual set of diversion e and terrorist act.

Keywords: bases of national security; diversion; terrorist act.

Надійшла до редколегії 30.01.2017 р.